

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзуи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.03 -Таърихи фалсафа. Душанбе, 2025. – 165 саҳ.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзуи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир”, ба яке аз мавзуҳои актуалии таърихи фалсафа бахшида шудааст. Масъалаи худшиносӣ, қисми таркибии масъалаи инсон дар фалсафа буда, ҷиҳати дарки ҳастии инсон дар шакли инфиродӣ ва муносибатҳои ҷамъиятӣ мусоидат менамояд. Дар диссертатсияи пешниҳодшуда ҳамин масъала мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Аз лиҳози мавзӯ диссертатсия ба самти ихтисоси 09.00.03-Таърихи фалсафа пурра мувофиқат менамояд.

Мубрами мавзу таҳқиқ. Раванди глобализатсионӣ, ки айни замон ҷаҳони муосирро фаро гирифтааст, ҳар лаҳза падидаҳои ба вучуд меорад, ки ба ин ё он восита таъсири худро ба инсон, аз он ҷумла, маънавият, ахлоқ ва соҳаҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ мерасонад. Бо таъсирпазирӣ аз асароти манфии раванди мазкур, афзоиш ёфтани бегонашавии насли муосир ва майл намудани онҳо ба хурофоту таассуб, инчунин гаравиш ба ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ иртиқӣ, бегонапарастӣ ва дур шудан аз моҳияти ҷавҳарии ҳеш эҳсос мегардад. Аз ин лиҳоз, андешае, ки “мавзуи аслии мавриди баҳси фалсафа масъалаи инсон аст” ва он дар фалсафаи муосир қобили қабул дониста мешавад, муҳиммияти худро нигоҳ медорад. Илмҳои мушаххас, ба мисли физиология, анатомия ва шоҳаҳои муҳталифи илми тиб инсонро ба тариқи ҷузъӣ мавриди омӯзиш қарор медиҳанд, вале моҳияти он танҳо тавассути тафаккури фалсафӣ ошкор мегардад. Ба ин маънӣ, масъалаи худшиносӣ масъалаи муҳими фалсафист, ки инсонро ба шинохти моҳияти вучудии ҳеш раҳнамоӣ намуда, онро ҳамчун шахсияти созандаву офаридгор метавонад ба камол расонад. Дар робита ба ин, диссертант дуруст қайд менамояд, ки “Дар даврони муосир, ки бо сабаби ҷаҳонишавӣ ва ғарбикунонии тамаддуну фарҳанги ҷаҳонӣ ба давлатҳои милли ва халқу миллатҳои

кӯчак хавфу хатари аз даст додани ҳувияти таърихӣ ва миллӣ таҳдид мекунад, масъалаи худшиносии шахсият ва худшиносии гурӯҳии миллӣ рӯз ба рӯз мубрам мегардад”. (С. 3)

Аз ҷониби дигар, дарки моҳияти глобализм ва дар муқобили таъсироти манфии он қобилияти истодагарӣ доштан, масъалаи муҳимест, ки ба маърифату дониш ва қобилияти андешаву тафаккури таҳлилӣ вобастагии ногусастанӣ дорад. Насли муосирро зарур аст, ки тавассути ақлу мантиқ ва донишу заковат арзишҳои фарҳангии миллати худро дарк ва ҷиҳати мустаҳкам намудани пояҳои давлатдорӣ миллӣ талош намоянд. Дар ин раванд шинохти моҳият ва маънии зиндагии инсон ҳам дар шакли инфиродӣ ва ҳам ҷамъиятӣ ба масъалаи худшиносӣ рабт мегирад.

Андешаи дигари диссертант дар мавриди муҳимияти таҳқиқи масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи муосир низ қобили пазириш мебошад. Муаллифи диссертатсия менависад, ки «...бунёди давлати миллӣ, ташаккул ва рушди давлатдорӣ миллӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо бадастории истиқлолияти давлатӣ идеологияи қаблӣ шуравиро иваз намуд, имрӯз ба яке аз рукнҳои асосии сиёсати давлатӣ табдил ёфта, тақозо мекунад, ки дар амалишавии чунин сиёсат тамоми шахрвандон ҳиссагузор бошанд. Давлати миллиро бошад, танҳо шахсе тақвият бахшида метавонад, ки худшиносу ҳудогоҳ, шахрванди воқеии давлати хеш буда, дигаронро низ ба ҳамин роҳ ҳидоят карда тавонад. Аз ин рӯ, шахрвандони мо бояд аз механизмҳои ташаккул ва рушди худшиносӣ, ҷанбаҳои концептуалии ин масъала дар фалсафаи миллӣ ва ҷаҳонӣ огоҳӣ дошта, на танҳо худшиносии шахрвандии худро ташаккул дода тавонанд, балки роҳҳои расидан ба худшиносиро дар гуруҳҳои иҷтимоӣ, дар кулли ҷомеа тавассути худшиносии миллӣ ҳамчун омили муттаҳидкунанда низ хуб дарк намоянд» (сах.3-4). Вобаста ба андешаҳои баёнгардида, мавзуи диссертатсияи Болтаева М.Н.-ро метавон дорой аҳамияти илмӣ амалӣ баҳогузорӣ намуд.

Дарачаи омӯзиши мавзуи таҳқиқотӣ низ мувофиқ ба меъёрҳои муқарраргардида ва методологияи илмӣ таҳия шудааст. Муаллиф сарчашма ва осори таҳқиқотӣ зиёдро истифода ва бо усули таърихӣ-арзишӣ ва муқоисавӣ онҳоро таҳлилу баррасӣ намудааст. Методологияи таҳқиқи диссертант дар бахши мазкур қобили дастгирии ҳамаҷониба мебошад. Дар диссертатсия сарчашмаҳои таърихӣ, асарҳои таҳқиқотӣ, мақолаҳои илмӣ ва диссертатсияҳо гурӯҳбандӣ шуда, арзиш ва нақши онҳо дар таҳқиқи ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ нишон дода шудааст. Ҳамзамон, диссертант ба таври возеҳ таҳқиқталаб будани мавзуи илмӣ худро исбот намуда, нишон додааст, ки он ҳанӯз ба дараҷаи

зарурӣ омӯхта нашудааст. Яъне, мақсади муҳаққиқ ва муҳимияти таҳқиқи он равшан эҳсос мегардад.

Бахшҳои дигари диссертатсия, аз қабилӣ объект, предмет, ҳадафу вазифаҳо, наwgониҳо ва ҷанбаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ҳамоҳанг ва бо ҳам пайванди мантиқӣ дошта, мувофиқ ба талаботҳои илмӣ таҳия шудаанд. Маҳорати диссертант дар ҳамоҳангсозӣ ва мантиқан пайваст намудани масъалаҳои мазкур қобили таҳсин мебошад. Ин амали муаллифи диссертатсия боис гардидааст, ки масъалаи мавриди таҳқиқ ба таври системавӣ мавриди коркард қарор бигирад.

Дар диссертатсия методҳои таърихӣ, диалектикӣ, муқоисавӣ, анализ, синтез ва методҳои дигари умумиқабулшудаи соҳавӣ истифода шудаанд. Диссертант бо истифода аз методҳои мазкур равиши дурусти таҳқиқро роҳандозӣ ва хулосаҳои мантиқиро пешниҳод карда, ба ҳадафи гузоштаи худ расидааст.

Дараҷай наwgонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуқтаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгониҳои илмӣ диссертатсия аз муҳтавои кори илмӣ маншаъ гирифта, мазмун ва моҳияти диссертатсияро ифода менамоянд. Навгониҳои пешниҳодшуда бо ҷанбаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда тавҷам буда, аз лиҳози илмӣ асоснок карда шудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Бахши хулосаҳо ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои бадастомада низ, аз мазмуну муҳтавои диссертатсия сарчашма гирифта, ҷавобгӯ ба талаботи илмӣ пешниҳод шудаанд. Хулосаҳо дар робита ва натиҷагирии бевосита аз боб ва зербобҳои диссертатсия пешниҳод шуда, мантиқӣ ва илмӣ мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 165 саҳифаи матни компютерӣ ҷоп гардида аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёти истифодашуда (147 номгӯй) таркиб ёфтааст, ки аз ҷиҳати сохтор мувофиқ ба талаботҳои илмӣ мебошад.

Муқаддима, боби заминавӣ ва боби асосии диссертатсия бо ҳамдигар алоқаманд ва якдигарро пурра мегардонанд.

Дар боби якум «**Асосҳои илмӣ-методологии таҳқиқи масъалаи худшиносӣ ҳамчун проблемаи фалсафӣ ва инъикоси ҷанбаҳои концептуалии он дар таърихи фалсафа аз даври қадим то оғози асри XX**» дар се зербоб: моҳияти фалсафии мафҳумҳои худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ, ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи ғарбӣ аз даври атиқа то оғози асри XX ва мақоми худшиносӣ дар анъанаҳои динӣ ва фалсафии Шарқ аз даври қадим то оғози таърихи наwtарин

мавриди таҳқиқи муаллиф қарор гирифтааст, ки заминаи назариявӣ ва методологӣ барои боби асосӣ ба шумор меравад. Дар боби зикршуда мазмун ва моҳияти фалсафии мафҳумҳои “худшиносӣ” ва “худогоҳӣ”, ки объекти кори диссертатсиониро ташкил медиҳад, дар сатҳи зарурӣ коркард шудааст. Ҳамзамон, бо таъя ба сарчашмаҳои муътамад, осори таҳқиқотӣ ва усулҳои таҳлили муқоисавӣ мафҳумҳои “худшиносӣ” ва “худогоҳӣ”-ро дар фалсафа ва психология нишон дода, таъкид менамояд, ки “Таърифҳои мавҷудии ин мафҳумро мухтасаран таҳлил намуда, ба хулосае омадан имкон дорад, ки ба ҷанбаҳои концептуалии он (яъне тарзҳои муайяни омӯзиши объект аз мавқеи назария, идея, тасаввурот ва концепсияи интиҳобшуда) аз ҷониби муҳаққиқон аз се нигоҳ таваҷҷуҳи хосса карда шудааст: 1) шарҳи худшиносӣ бо мақсадҳои таълимӣ ва кӯмакҳои психологӣ дар роҳандозии худрушдқунии мустақилонаи шахсият; 2) таърифи мафҳуми худшиносӣ аз нигоҳи илми психология; 3) таърифи мафҳуми худшиносӣ аз нигоҳи фалсафӣ”(С.17). Чунин тарзи муносибати муаллифи диссертатсия аз дониши зарурӣ ва тафаккури таҳлилий доштани диссертант дарак медиҳад.

Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи ғарбӣ аз даврони атиқа то оғози асри XX низ дар сатҳи зарурӣ омӯзиш ва таҳлилу баррасӣ шудааст. Муаллиф осори мутафаккирони ғарбиро дар даврони гуногун баррасӣ намуда, масъалаи мавриди назари хешро ба таври системавӣ коркард намудааст, ки ҷолиби диққат мебошад. Диссертант бар он назар аст, ки “...дар таърихи фалсафаи ҷаҳонӣ бори аввал файласуфони Юнони Қадим - ҳафт хирадмандон, яъне Фалес, Питтак, Биант, Солон, Клеобул, Мисон ва Хилон оид ба худшиносӣ сухан гуфта, шиори маълуми «Худро шинос!» (ба забони юнонӣ "Gnothi se auton", ба забони лотинӣ "Nosce te ipsum")-ро пешниҳод намудаанд” (С.37). Воқеан, андешаи муаллифи диссертатсия қобили қабул мебошад, зеро мутафаккирони юнонӣ масъалаи худшиносиро, ки яке аз масоили марказии инсоншиносӣ аст пешниҳод намуда, барои таҳқиқи минбаъдаи масъалаи мазкур асос гузоштаанд. Марҳилаҳои асримиёнагӣ, давраи Эҳё, Замони Нав, фалсафаи классикии Олмон ва файласуфони минбаъда то оғози асри XX, ки ба масоили худшиносӣ дар маҷмӯъ ва ҷанбаҳои концептуалӣ ба таври мушаххас дахл намудаанд низ, пайдарҳам таҳлил гардидаанд.

Мақоми худшиносӣ дар анъанаҳои динӣ ва фалсафии Шарқ аз даврони қадим то оғози таърихи навтарин ба таври муфасссал баррасӣ гардида, арзиши онҳо нишон дода шудааст. Дар ин қисмат муаллифи диссертатсия кӯшиш намудааст, ки назару андешаҳои арзишманди анъанаҳои динию фалсафӣ шарҳиёнро, ки дар инкишофи минбаъдаи масъалаи худшиносӣ саҳм гузоштаанд ба таври мушаххас нишон диҳад,

ки мувофиқ ба меъёрҳои илмӣ мебошад. Диссертант бар он назар аст, ки бо вучуди андешаҳои нахустини дар сарзаминҳои Шарқ оид ба инсон ва маъниву моҳияти зиндагии он пайдошуда андешаи фалсафӣ ҳам набошанд, вале онҳо сарчашмаи пайдоиши афкори фалсафӣ дар ин масъала мебошад.

Чанбаҳои концептуалӣ, назариявӣ ва амалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи даврони муосир (ибтидои асри XX то имрӯз) дар боби дуҷуми диссертатсия мавриди таҳқиқу таҳлили диссертант қарор гирифтаанд. Дар боби мазкур се масъала: унсурҳои асосии худшиносӣ дар таълимоти файласуфони муосир, коркарди чанбаҳои фалсафии худшиносӣ ҳамчун омили худамалисозии иҷтимоии шахс дар фалсафаи даврони муосир ва файласуфони муосир оид ба нақши худшиносӣ дар рушди ҷомеа матраҳ гардидааст. Ҳамзамон, аҳамияти падидаи мазкур дар танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ асоснок карда шуда, муҳиммияти тақвият додани он таъкид гардидааст. Таҳлили ин қисмати диссертатсия нишон медиҳад, ки хулосаи муаллиф дар мавриди он, ки “Чанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ ва унсурҳои асосии он дар таълимоти файласуфони муосири ҳам ғарбию ҳам шарқӣ нишон медиҳад, ки барои расидан ба худшиносӣ ҷамъиятию гурӯҳӣ (худшиносии миллӣ) омӯзиши худшиносии фардӣ ҳамчун омили худамалисозии иҷтимоии шахс хеле муҳим ва муҳаббат мебошад” (С.100), ба мақсад мувофиқ аст.

Бо дарназардошти андешаҳои баёнгардида, диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзӯи “Чанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир”-ро ҳам аз ҷиҳати сохтор ва ҳам аз лиҳози мазмуну муҳтаво қори илмӣ анҷомёфта шуморидан мумкин аст. Он ба талаботи қори илмӣ ва самти ихтисоси 09.00.03-Таърихи фалсафа пурра мувофиқат менамояд.

Довталаб дар хулосаи диссертатсия таҳқиқи мавзӯро бо 7 банд ҷамъбаст ва натиҷагирӣ намудааст

Аҳамияти илмию амалӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Диссертатсияи тақризшаванда дорои аҳамияти илмию амалӣ буда, метавонад ҳамчун маводи ёрирасон ҳангоми анҷом додани таҳқиқоти илмӣ дар соҳаи таърихи фалсафа, ахлоқ, фарҳангшиносӣ ва инсоншиносӣ истифода шавад. Ҳамзамон, хулоса ва натиҷаҳои қори диссертатсиониро дар таҳияи маводи таълимӣ ва барномаҳои тарғиботӣ доир ба худшиносии миллӣ ва гаравиш аз ҳизбу ҳаракатҳои иртиҷоӣ низ истифода кардан мумкин аст.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Нуқтаҳо ва хулосаҳои асосии диссертатсия дар 6 мақола, аз ҷумла, 3 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии

назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифтааст, чоп шудаанд.

Барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат менамояд.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиб додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муҳтавои асосии рисоларо инъикос менамоянд.

Андешаҳои баёншуда ҳамагӣ аз муваффақияти диссертант ҳангоми таҳияи кори илмӣ шаҳодат медиҳанд, вале ба назари мо дар диссертатсияи Болтаева М.Н. якчанд масъалаҳои баҳсталаб ва норавшан низ вучуд дорад:

1. Дар зербоби якуми боби якуми диссертатсия муаллиф мафҳумҳои “худшиносӣ” ва “худогоҳӣ”-ро аз нигоҳи илмҳои фалсафа ва психология таъриф дода, ба таври муфасссал шарҳу тавзеҳ намуда, менависад, ки “мафҳуми худшиносиро психологҳо бо истифода аз методологияи фалсафӣ ва иловаи баёни хусусиятҳои психологӣ инсон дар ин раванд шарҳ додаанд”, вале, мутаассифона кадом методҳои фалсафӣ истифода шудаанд, нишон дода нашудааст.

2. Дар зербоби дуюм ва сеюми боби якуми диссертатсия масъалаи худшиносӣ дар анъанаҳои динӣ-фалсафии Шарқ ва фалсафаи Ғарб аз замони бостон то оғози асри XX оварда шудааст, ки ҳамчун замина барои боби асосӣ хизмат менамоянд, вале на ҳамаи таълимотҳо бо фалсафаи муосир ҳамоханг ва ё муқоиса гардида, хусусияти заминавиашон нишон дода шудааст. Диссертантро зарур буд, то саҳми таълимоти мутафаккирон ва мактабҳои фикрии пешинро дар ташаккули масъалаи мавриди таҳқиқ, ки ба фалсафаи муосир нигаронида шудааст, мушаххасан нишон медод.

3. Дар зербоби якуми боби дуюми диссертатсия унсурҳои асосии худшиносӣ дар таълимоти файласуфони муосир мавриди таҳлил қарор дода шуда, муаллиф андешаҳои файласуфони муосири Ғарбу Шарқро дар масъалаи худшиносӣ оварда, муқоиса намуда, ҳулосагирӣ кардааст, ки мувофиқ ба меъёрҳои кори илмӣ мебошад, вале бо кадом сабаб зимни таҳлили андешаҳои Муҳаммад Иқбол аз осори таҳқиқотии ватанӣ истифода наменамояд. Ба ҳамагон маълум аст, ки профессор Зиёев И.Ғ. масъалаи худшиносиро дар таълимоти Иқбол ба таври васеъ қар кардааст ва диссертантро мебоист аз асарҳои ин муҳаққиқ истифода намуда, мавқеъгирӣ мекард.

4. Дар баъзан саҳифаҳои диссертатсия хатоҳои техникӣ ва грамматикӣ низ ба ҷашм мерасанд.

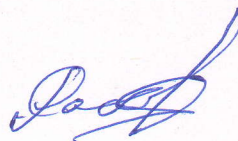
Эродҳои баёнгардида характери фундаменталӣ надошта, арзиши илмӣ диссертатсияро коҳиш намедиханд. Диссертатсия таҳқиқоти илмӣ мустақилона анҷомёфта буда, навгониҳои илмӣ ва амалиро дар худ таҷассум менамояд.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзӯи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир” аз рӯйи натиҷаҳои илмӣ ва амалии бадастоварда ҷавобгӯи талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия карда шудааст, мебошад. Инчунин, ба самти ихтисоси 09.00.03 - Таърихи фалсафа пурра мувофиқат менамояд. Пешниҳод менамоям, ки ба муаллифи диссертатсия Болтаева Мунира Негматовна дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.03-Таърихи фалсафа, дода шавад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои фалсафа, профессори
кафедраи фанҳои ҷомеашиносии
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон
ба номи академик М.С. Осимӣ

7 08 соли 2025

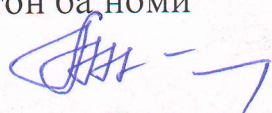
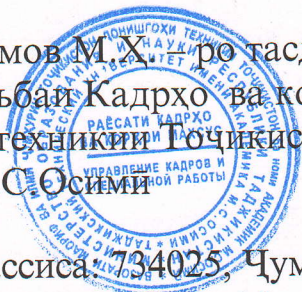

Раҳимов М.Х.

Суроға: 734012, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, ноҳияи Шохмансур,
Хиёбони Айнӣ – 23/16, утқи 22.
Тел: 918827393

E-mail: rakhimov55@mail.ru Тел: (992) (37)221-35-11

Имзои Раҳимов М.Х. ро тасдиқ менамоям:
Сардори шуъбаи Кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи
академик М.С. Осимӣ

Қодирзода Н.Х.

Суроғаи муассиса: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, х. Раҷабовҳо 10
Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи
Академик М.С.Осимӣ
Тел.: 992 (37) 221-35-11
E-mail: info@ttu.tj; WWW.@ttu.tj
7 08 соли 2025